

המלחמה באוקראינה – לאן? / שחר הלר

המלחמה באירופה נכנסה לשנתה השנייה, זאת על אף שלדעת רבים הייתה צריכה להיות מתוחכמת, קצרה ומוחצת, עם ניצחון מובהק לצד הרוסי ובמינימום נפגעים. אחרי שחלפה שנה וחצי אפשר לראות כי רוסיה לא השיגה את המטרות העיקריות שלשמן יצאה למלחמה, אבל בינתיים גם הצד האוקראיני לא השיג את מלוא מבוקשו.

במהלך כל שלבי המלחמה חווה כל אחד מהצדדים אבדות רבות וניצל משאבים לאומיים רבים, אך לא הביאם לידי ביטוי ממשי שיכולים להביא לשינוי בהמשך הלחימה. למרות האירועים הקשים שפקדו את הכוחות הרוסיים בשדה הקרב, והציגו את "הדוב הרוסי" כלא נורא כפי שחשבו, "חיבוקו" עדיין ממשיך ולא נראה כי מתכוון להרפות. לפיכך, בשלב זה ניתן להעריך כמה מגמות להמשך המלחמה ולאופן התנהלותה. מאמר זה יציג ארבע מגמות להמשך הלחימה, וינתח את ההשפעות הגיאופוליטיות העולמיות ואת מרכיבי הרווח וההפסד של כל אחד מהצדדים.

מגמה אפשרית ראשונה – המשך ההתשה (סבירות גבוהה)

המצב הנוכחי מראה כי שני הצדדים נמצאים עמוק בתוך מצב של שחיקה והתשה הדדית ולא מתכוונים לצאת ממנו, כאשר האוקראינים בעלי הנחישות לא מצליחים לשנות את המצב מול המסה הרוסית הצפופה. אפשר לטעון כי שלב זה מתאפיין בעיקר

בכיבוש שטחים בעלי חשיבות טקטית בלבד, ואי יכולת ליצירת לחץ מהותי על הצד האחר. כיבוש שטחים אלה מהווה בעיקר את החלפתם, בתמורה לזמן לחימה ולניסיון לפתח יכולת לשינוי המצב – תהליך דומה ללחימה שהתבצעה בחזית המערבית במלחמת העולם הראשונה. בתקופת הזמן הקרובה ימשיך תהליך ההתשה ללוות את הלחימה, עד שאחד הצדדים יחליט על מהלך אחר או עד "גמר" המלאי של אחד הצדדים (אמצעים, תחמושת או חיילים).

לחימת התשה מביאה איתה בעיקר מגמות של הפסד לשני הצדדים. עיקר ההפסד נובע משחיקה ומהתשת הכוחות הנמצאים בחזית, איבוד משאבים רבים (כוח אדם, כסף, אמצעים ותחמושת), כרסום בלגיטימציה (איבוד דעת הקהל הפנימית והבין־לאומית) להמשך הלחימה ועוד. מנגד, שלב זה יכול גם לסייע למי מהצדדים לצבור יכולות בחזית, לקראת התקפה רוסית נוספת או מתקפת נגד אוקראינית.

מגמה אפשרית שנייה – שובר שוויון אוקראיני (סבירות בינונית-נמוכה)

עוד לפני הפלישה הרוסית החלו מדינות המערב לשפע את הצבא האוקראיני במערכות נ"ט, מערכות נ"מ, אמצעי הפעלת אש, אמצעי איסוף והכוונת אש ועוד. אל הסיוע המדיני והצבאי נוספו גם ארגונים וחברות בין־לאומיות שמסייעים לאוקראינים באופן ישיר ועקיף. אחת הדוגמאות הבולטות היא חברת סטארלינק שהעניקה את שירותי הלווייניות שלה. השירותים כוללים מתן גישה לרשת

אינטרנט מהירה, כולל הקצאת רוחב פס עבור צורכי מודיעין צבאי, הכוונת מערכות אש ועוד.

למרות זאת, אמצעים "שוברי שוויון" עדיין לא נכנסו למלחמה באופן מובהק. ראש המטות המשולבים גנרל מארק מילי הצהיר, כי לא בהכרח כל האמצעים העומדים לטובת ארצות הברית ימסרו לצבא האוקראיני (לדוגמה מערכת ה-ATACMS). אם יקבלו האוקראינים אמצעים טובים יותר או סיוע מסוג אחר, מצב זה יוכל לשנות את מהלכי המלחמה באופן מובהק ואף בניצחון.

מרכיבים אלה יכולים לכלול כמה חלקים:

נשק שובר שוויון (הסתברות גבוהה-בינונית). בתקופה האחרונה החלו מדינות אירופיות וארצות הברית לשלוח טנקי מערכה מתקדמים מתוצרת מערבית לאוקראינה. מספר הטנקים שנשלחו אינו מספיק לטובת מהלך שובר שוויון, אך אם ישלחו די טנקים להקמת חטיבות נוספות, ייתכן שהאוקראינים יוכלו לקיים תמרון מהותי שיביא את הרוסים לסגת משטחים גדולים. שימוש מושכל של האוקראינים בטנקים, יחד עם הצלחות בשדה הקרב, יכול לסייע למדינות נוספות להבין כי נדרש לשלוח טנקי מערכה נוספים לאוקראינה כדי להביא לסיום אפשרי של המלחמה. בדומה, אם יקבלו האוקראינים יכולות אוויריות איכותיות נוספות, יוכלו לבלוט יותר בתווך האווירי ולזכות ביתרון חשוב על הרוסים (יתרון שלא נמצא בשלב זה בידי אף אחד מהצדדים).

כניסת נאט"ו ללחימה (הסתברות נמוכה מאוד). לא נראה כי הארגון ייכנס ללחימה לצד אוקראינה (מה שלא עשה עד כה). מנגד, כניסה

אפשרית של הארגון ללחימה בהחלט יכול לסייע לשנות את המצב בשטח ולסיים את המלחמה בניצחון אוקראיני-מערבי. למהלך שכזה השלכות גיאופוליטיות נרחבות, כולל אפשרות שגם הרוסים יבקשו מבעלי בריתם להיכנס ללחימה לצידם ואף להפעיל נשק גרעיני.

כניסת מעט אמצעי לחימה מתקדמים בעלי יכולת השפעה ניכרת על שדה הקרב, לא בהכרח יובילו לניצחון מוחלט של המערכה כולה. מצב זה ייתכן ואף יגרום לתהליך הסתגלות של האויב לאמצעים החדשים, וימנע מהצד התוקף להביאם לידי ביטוי לאורך זמן. ניתן לראות תופעה דומה אצל הרוסים לאחר כניסת מערכות ה-HIMARS, אליהן התרגלו באמצעות שינוי עמדות, צמצום מסגרות, מניעת חשיפת מפקדות ועוד – מה שהוריד את האפקטיביות שלהן.

הפתרון המוצע במצב זה הוא להביא כמות מספקת של אמצעים מתקדמים ואיכותיים, שיוכלו להרוות את שדה הקרב ולהביא לעליונות על פני האויב. נוסף על כך, האוקראינים נדרשים להביא את האמצעים לידי ביטוי על ידי יצירת התנאים למתקפת נגד משמעותית – מצב שנכון להיום לא נראה כאפשרי בשל שחיקת הכוח האוקראיני.

מגמה זאת של שובר שוויון יכולה להביא למרכיב רווח הכולל שינוי מהותי במצב מאזן הכוחות, וביתרון של האוקראינים על הרוסים. מנגד, מרכיבי ההפסד מורכבים יותר וכוללים שינוי מגמה של הרוסים והפעלת כלל העוצמה הרוסית. הרווח האוקראיני ממגמה זו יכול לבוא לידי ביטוי בשינוי ניכר במאזן הכוחות לטובתם. אולם

מנגד היא יכולה לעורר תגובה רוסית של שינוי אופן ניהול המלחמה מצדם ומעבר לגיוס כלל העוצמה שלהם.

מגמה אפשרית שלישית – All In רוסי (הערכה בינונית-

נמוכה)

עד כה לא הכריזה רוסיה מלחמה על אוקראינה, וממשיכה להתנהל תחת החלטה על "מבצע צבאי מיוחד". הכרזה של בית המחוקקים הרוסי על מצב מלחמה יאפשר להם לשעבד את כלל המשק למלחמה ולתת לצבא לנצל את כלל יכולותיו. לאחר הכרזת מלחמה יוכל הצבא הרוסי להפעיל את כלל מגויסי החובה שלו בחזית – דבר שנמנע ממנו עד כה – ולגייס חיילי מילואים רבים יותר.

אולם למהלך השפעות שליליות רבות על הכלכלה, עקב הפגיעה המתלווה בפעילות משרדי הממשלה, שעבוד המשק לצורכי המלחמה ואובדן של ידיים עובדות רבות שיגויסו לצבא. למהלך שכזה, שבו רוסיה תשים את כל מה שיש לה (All In), יש גם השלכות גיאופוליטיות רחבות. ייתכן כי מדינות שהיו ניטרליות עד כה מסיבות רבות יחליטו לבחור צד בסכסוך, בעוד מדינות המערב יבחרו להעביר יכולות שוברות שוויון לצד האוקראיני.

מהלך של All In רוסי יוביל לשינוי דרמטי בשדה הקרב, אך להערכתנו ההפסדים הפוליטיים, הגיאופוליטיים והכלכליים של רוסיה יהיו גדולים יותר מהרווחים, ולכן הסבירות לבחירת מהלך זה בנסיבות הצפויות לעת עתה בינונית-נמוכה.

מגמה אפשרית רביעית – מהלך דיפלומטי (הערכה נמוכה)

סיום אפשרי של המלחמה כיום באמצעות כלים דיפלומטיים נראה רחוק מתמיד. מצד אחד פוטין לא ירצה לחזור לרוסיה "עם הזנב בין הרגליים", בעיקר מכיוון שלא השיג את מבוקשו ועדיין לא הפעיל את כלל העוצמה העומדת לטובת האומה הרוסית. מבחינת אוקראינה – הם כרגע נמצאים "על הגל" (בעיקר בשל תמיכה סדורה מצד המערב) ורוצים להחזיר את השטחים שנכבשו מהם. נכון לתקופה זאת מרכיב ההפסד של האוקראינים ממהלך דיפלומטי כנראה גדול מהרווח. כמו כן, האוקראינים, מתוך עיקרון להראות לרוסים שהם אינם נכנעים, לא יעצרו כל עוד הם "על הגל".

למרות זאת ייתכן כי הצדדים יבקשו להגיע להסכמות על שביתת נשק זמנית או קבועה, כדי להתאושש ולבנות יכולת להמשך הלחימה בעתיד. הערכה זאת יכולה להתממש בשלושה מצבים עיקריים שיכולים להתפתח בזירות הפוליטיות של כל אחת מהמדינות או במרחב הגיאופוליטי:

- ◆ **רוסיה ואוקראינה** – שחיקת יתר של הכוחות בשני הצדדים יביא את הפיקוד הצבאי לדרוש מהממשל להיכנס להפסקת אש, תוך כדי ביצוע תהליכי התארגנות מחדש.
- ◆ **רוסיה** – הלחץ מבית יגבר עקב הבנת הציבור את האבדות הרבות ואי השגת תוצאות הלחימה המתבקשות, ויביא לשינוי בעמדות חלק מהמרכיבים הפוליטיים במדינה וליצור לחץ על פוטין להגיע להפסקת אש ולו זמנית.

♦ **גיאופוליטיקה** – מדינות המערב, סין, הודו ומדינות נוספות, יכפו על מי מהצדדים להגיע להסכם. מהלך זה אפשרי בעיקר לנוכח השפעות המלחמה על הכלכלה העולמית, על מהלכים שונים ועל אינטרסים המושפעים מהמלחמה של מרבית המדינות. הכפייה תבוצע באמצעות יצירת לחץ כלכלי על כל אחד מהצדדים, סגירת צירי אספקה (חלקי יצור, תחמושת וכדומה), מניעת סחר עם גורמים אחרים, פגיעה באינטרסים חיצוניים ועוד.

ניתוח מרכיבי רווח והפסד בהנחה להסכם דיפלומטי

ההנחה שהמלחמה תסתיים בתקופה הקרובה וללא שינוי ממשתי בשטח, אפשר להעריך את מרכיבי הרווח וההפסד של כל אחד מהצדדים. מרכיבים אלה כמובן ישפיעו על רוסיה ואוקראינה, אך גם על מדינות רבות אחרות ברחבי העולם.

אחת הפרשנויות בנוגע לסיבות ליציאה למלחמה של רוסיה היא בהתאם לרעיונות של הגאופוליטיקה הגרמנית ובהגותו של פדריק ראצל, שטען כי המדינה היא יצור חי הזקוק למשאבים ולמרחב מחיה כדי להמשיך לגדול, להתפתח ולהגן על עצמו. אם לא תתפתח – תימצא המדינה במצב של צמצום או קיפאון, המסמן תהליך של התנוונות.

לפי פרשנות זו, נראה כי רוסיה ביקשה לצאת מקיפאון ארוך-טווח מול המערב בשלל תחומים, כדי לשפר את מצבה המתנוון החל מתקופת פירוק ברית המועצות (1991) ועד היום. אם תסתיים

המלחמה בתקופה הקרובה בתהליך הסכם או בפעילות חד-צדדית של הרוסים, כמה מהמרכיבים שביקש פוטין להשיג במלחמה לא יבוא לידי ביטוי. למשל רוסיה של לפני המלחמה הייתה שחקן מרכזי בעל כוח רב בזירה הבינלאומית. סיום המלחמה במצבה הנוכחי ללא השגת התוצאות הרצויות בעיני פוטין והקרמלין, יוריד עוד יותר את ההערכה אליה בזירה הבינלאומית כמעצמת-על. כמו כן, שחיקה מהותית של הצבא הרוסי ללא הבאת תוצאות בשטח היא נקודה נוספת להיחלשות העוצמות הרוסיות כשחקן בעל השפעה. לדוגמה בעקבות מהמלחמה ושחיקת הכוח הצבאי שלה, נאלצה רוסיה לרדד את נוכחותה במספר מרחבים שבהם ביקשה לשמר או אף להגדיל את מידת השפעתה. הפסדים נוספים של הצד הרוסי, אם תסתיים המלחמה במצבה הנוכחי:

שיקום הצבא. רוסיה השקיעה משאבים (כסף, כוח אדם, תחמושת ועוד) רבים במלחמה שהתנהלה שלא כפי שתוכננה. מצב זה פגע במערכת הצבאית והכלכלית-ביטחונית הרוסית, למרות אי הבאת ההישגים הנדרשים שלהם ציפו, בהתאם לנאומו של פוטין. סיום המלחמה במהלך דיפלומטי לא בהכרח יסייע בפתרון שיקום המערכת הביטחונית.

אמון הציבור הרוסי. המלחמה הוציאה את הציבור הרוסי לרחובות כפי שלא יצא מאז המהפכה בתחילת שנות ה-90 של המאה ה-20. האמון בשלטון נפגע בראשית הדרך, בשל הצורך במלחמה ללא

מטרות ברורות או מוצדקות. כמו כן, רבים מהציבור הרוסי רואים זהות תרבותית חזקה עם האוכלוסייה האוקראינית.

דוגמה נוספת לחוסר האמון הציבורי במלחמה הייתה בדמות סירובם של רבים להתגייס בצווי הקריאה שניתנו להם. רבים מהמזומנים לשירות ברחו מהמדינה, ואף פגעו בעצמם קשות רק כדי לא להתגייס ולהישלח לחזית. מנגד, גם הציבור שצייד במלחמה הבין כי הצבא הרוסי לא יכול להביא לתוצאות הנדרשות. מרכיבי ההפסד הממשיים כאן יכולים להגיע בשני היבטים עיקריים: המשך אמון הציבור בשלטון במהלך מערכת הבחירות הבאה; התחזקותם של גורמים אנטי־רוסים הנמצאים במדינה ומוכנים לפעול נגדה.

ברית חדשה. יצירת ציר של בעלות ברית כגון קוריאה הצפונית ואיראן, שסייעו ביד נדיבה לרוסים במהלך המלחמה. לעומת זאת, בתום המלחמה תידרש רוסיה לשאול את עצמה מה יהיה המחיר שתידרש לשלם לחברות הברית החדשה, ומה היה המחיר העולמי על היחסים עם המתהדקים עם מדינות אלו?

מן הצד האחר אפשר לנתח גם מה תרוויח רוסיה בהנחה ותבקש לסיים את המלחמה כעת. ראשית, "סדר עולמי חדש" – מצב שייתכן שיוציא אותה מתהליך הניוון שהייתה שרויה בו מול המערב במשך כמה עשורים. דוגמאות לכך ניתן לראות במספר תחומים מרכזיים:

◆ הסרה אפשרית של הסנקציות (באופן מלא או חלקי), וחזרתם של החברות הבין־לאומיות ומשקיעים זרים למדינה, יאפשרו לקדם תהליך התאוששות מהירה יותר של הכלכלה הרוסית.

- ◆ אחת ההצהרות החשובות של רוסיה הייתה הצורך להרחיק את נאט"ו מגבולותיה, ולמנוע את הצטרפותה של אוקראינה לשורות הברית, מה שיציב עוד כוחות על הגבול הרוסי. לנוכח המלחמה בקשתה של פינלנד להצטרף לשורות הברית נענתה על ידי החברות השונות, והגבול המשותף גדל בכ-1,300 ק"מ נוספים. סיום דיפלומטי אפשרי של המלחמה ייתכן שידחה עוד את אישור בקשתם של מדינות נוספות (בדומה לפינלנד) להצטרף לארגון החולקות גבול משותף עם רוסיה (לדוגמה גיאורגיה החולקת 894 ק"מ גבול נוספים עם רוסיה). כמו כן, "הדוב הרוסי" שהתעורר העיר גם את הברית שסבלה במשך שנים מהזנחה. המלחמה חיזקה את הקשר בין המדינות החברות בברית, ואת עוצמתן הצבאית. המדינות החליטו להגדיל את השקעותיהן בצבאות שלהם (ביחס לתמ"ג). גם כאן, ייתכן כי הפסקת המלחמה במהלך דיפלומטי תוביל שוב לשקיעתם של צבאות הארגון (בדגש על צבאות אירופה), בעיקר לנוכח הצורך בהסתת משאבים לבעיות אחרות.
- ◆ למרות המלחמה והלחץ של מדינות אירופה לצד האוקראינים, לא יכלו מדינות רבות ביבשת להתנתק באופן מלא מ"תחנת הדלק" הרוסית. הכלכלה הרוסית המבוססת על ייצוא משאבי אנרגיה נפגעה, אך רק חלקית. הפסקת הלחימה תאפשר לה לחזור לייצא משאבי אנרגיה ברמות גבוהות, ולסייע בשיקום הפסדי המלחמה.

- ◆ בדומה לאנרגייה ובייחוד לנוכח שינוי האקלים הפוקדים את העולם, רוסיה מתחזקת בתחום גידול הדגנים העולמי. חזרה לשליטה ב"אסם" הדגנים ויכולת ייצוא למדינות מתפתחות (בדגש על סין, הודו ואפריקה) יסייע לה לחזור לזירה הבין־לאומית. כאן נדרש גם לקחת בחשבון את השליטה הרוסית בשטחים חקלאיים ופוריים נוספים, שסופחו במזרח אוקראינה (מה שמגדיל עוד יותר את מלאי "האסם" שניתן לייצא).
  - ◆ רוסיה השתלטה על מאגרי מתכות ענקיים המצויים במזרח אוקראינה, המהווים משאב טבע חשוב בכלכלת אוקראינה. מתכות אלה כוללות אורניום, ברזל, ניקל, פחם ועוד. סיום הלחימה יסייע לרוסים לקדם כרייה של מתכות ולהוציאם מהמדינה לשווקים הצמאים להם (בעיקר עבור תעשיית השבבים, הסוללות ועוד).
  - ◆ הפסקת המלחמה יכולה "לפתוח את הדלת" לחזרתם של תאגידי הענק המערביים לרוסיה. מצב זה יכול לסייע בשיקום אמון הציבור, חזרה להסכמי סחר ועוד.
- כאשר מסתכלים על הצד השני, נראה כי לאוקראינים יש יותר מה הפסיד כעת מסיום אפשרי של המלחמה – גם בהחלטה של הפסקה חד־צדדית של הרוסים ללא משא ומתן, שכן נכונות מדינות נאט"ו להמשיך לתמוך בהמשך המלחמה סביר שתתדר, ורצונן לשקם את הנזק שנגרם לכלכלות שלהן עד כה תגבר על חשבון סיוע לה להמשיך במלחמה.

מרבית המלחמה (פרט לאירועים זניחים בתוך רוסיה) התרחשה על אדמת אוקראינה. חלקים גדולים של המדינה הוחרבו, כולל ערים, כפרים, תשתית חיונית, צירים ועוד. סיום הלחימה כעת יעצור את תנופת האוקראינים לשינוי המצב וחזרה לתחילת 2022, או כפי שהם טוענים שהם מתכוונים לעשות – חזרה לתחילת 2014, לפני שפלשה רוסיה לחצי האי קרים. לדוגמה החזרת השטחים שסופחו לרוסיה בחלקים המזרחיים של המדינה (שטחים בהם מצויים משאבי טבע רבים), פתיחה מחדש של נתבי השייט שהיו בשליטה רוסית בים השחור (בהם מצויים גם מאגרי גז גדולים) ועוד.

יש הערכה כי האוקראינים איבדו כ-12.4 טריליון דולר במשאבים שונים. לכן אם תיפסק המלחמה לפני שהושבו אזורי המחצבים הללו, תתקשה אוקראינה כפליים לשקם עצמה ולהחזיר את ההלוואות העצומות שלקחה למימון ניהול המלחמה.

נוסף על כך, סיום אפשרי של המלחמה כיום יחליש את כוחה של אוקראינה במסדרונות הארגונים הבין-לאומיים, נגד ההנהגה הרוסית עקב שחיקה מתמשכת בקשב העולמי ובלגיטימציה שהם מקבלים היום – מול אתגרים חדשים והזדמנויות חדשות שיופיעו עם סיום המלחמה, אין דבר משעמם יותר מהחדשות של אתמול.

לעומת זאת, הפסקת המלחמה כיום יכולה גם לסייע רבות לאוקראינים, בעיקר בתפיסת מקום חדש בזירה הבין-לאומית. היא תוכל לפנות שוב לאיחוד האירופי ולנאט"ו ולבקש להצטרף, כאשר סביר כי בתקופת הזמן הקרובה חיילי הברית לא יצטרכו להילחם על אדמתה. אפשרות אחרת היא יצירת ברית מרחבית של

אוקראינה עם מדינות האזור (תחת חסות נאט"ו או האמריקנים). ברית זאת תאפשר לנאט"ו להישאר מחוץ למשחק האוקראיני מחד גיסא, ולהגדיל באופן ניכר את התמיכה בה מאידך גיסא. סוגיה נוספת וכנראה החשובה ביותר היא שיקום המדינה. הפסקה של המלחמה יגדיר גם את תחילת שלב השיקום, שיכניס כספים רבים מארגונים בין־לאומיים וממדינות תומכות לתוך המדינה הריקה כלכלית, ויסייע לבנותה מחדש. בצד זה גם הצבא האוקראיני ימשיך ליהנות מהשקעות חדשות הכוללות אמצעי לחימה מערביים, המשך אימונים איכותיים לכוח האדם ועוד.

סיכום

מספר מגמות מרכזיות אפשריות להמשך או לסיומה. בינתיים, לכל אחד מהצדדים במלחמה (כולל צד שלישי) אינטרסים הדוחפים אותו להמשיך אותה ככל הניתן, ולכל אחד מהצדדים יש גם אינטרסים חבויים לסיום המלחמה במצב הנוכחי. תקופת הזמן הקרובה והלחצים הבין־לאומיים (כגון יכולות השקעה צבאית, תהליכי סחר, תמיכה דיפלומטית ועוד) על כל אחד מהצדדים יסמנו את הדרך להמשך.